

บทวิจารณ์หนังสือ (Book Review)

เรื่อง “พระนาคราชุนะ กับคำสอนว่าด้วยทางสายกลาง”

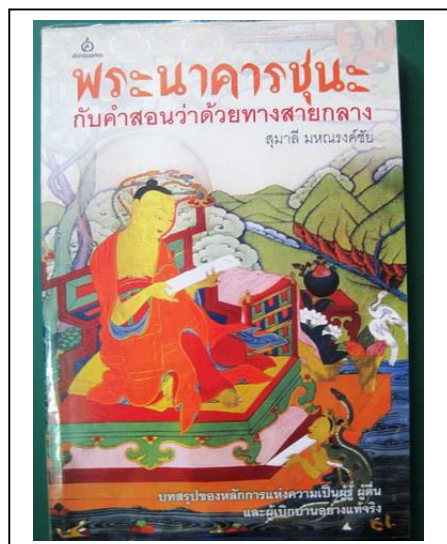
Phra Nakanchuna and the teaching of the Middle Way

ผู้เขียน : สุมาลี มหณรงค์ชัย

ปีที่พิมพ์ : 2548

สำนักพิมพ์ : ศยาม

จำนวนหน้า : 298 หน้า

พระครูธำรงคุณาธาร (คุณธำโร)

มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตหนองคาย

Phrakhru Thamrongkunatarn (Khuntharo)

Mahachulalongkornrajavidyalaya University, Nongkhai Campus

E-mail : jacknitikorn2517@gmail.com

บทนำ

หนังสือเรื่อง “พระนาคราชุนะ กับคำสอนว่าด้วยทางสายกลาง” เขียนโดย รศ.ดร.สุมาลี มหณรงค์ชัย เล่มนี้เป็นหนังสือที่ได้รับทุนสนับสนุนการเขียนตำราจากมหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ ประจำปี 2547 พิมพ์ครั้งแรกเมื่อ ธันวาคม 2548 ที่โรงพิมพ์สำนักพิมพ์ศยาม เพื่อนำเสนอมุมมองว่า ความว่าง ทางสายกลาง และการอิงอาศัยกันมีอยู่ของสรรพสิ่ง เป็นหลักคำสอนที่พระพุทธศาสนาพยายามทุกนิกายต่างก็นำมาตีความให้ความหมายและถกเถียงกันไปตามมติของคณาจารย์ในแต่ละสำนักอย่างกว้างขวาง ทั้งนี้เพราะพระพุทธศาสนาภายหลังสมัยพระเจ้าอโศกมหาราชเป็นต้นมา ต่างก็ได้รับอิทธิพลจากคำสอนเรื่องดังกล่าว ด้วยกันแทบทั้งสิ้น สาเหตุที่เป็นเช่นนี้เพราะสำนักพุทธในยุคหลังโดยมากจะพัฒนาหลักคำสอนในเชิงปรัชญา ซึ่งทำให้มีการถกเถียงกันถึงความหมายของคำว่า ความว่าง ทางสายกลาง ว่าหมายถึงอะไร สำนักที่มีชื่อเสียงที่สุดที่พยายาม

* วันที่รับบทความ : 16 ธันวาคม 2565; วันแก้ไขบทความ 26 ธันวาคม 2565; วันตอบรับบทความ : 27 ธันวาคม 2565

Received: December 16, 2022; Revised: December 26, 2022; Accepted: December 27, 2022

แก้ปัญหาที่กำลังถกเถียงกันอยู่ก็คือ สำนักมหายมิกะ ผู้วางรากฐานคำสอนคือ ท่านนาคราชุนะ มหายมิกะ แปลว่าผู้นับถือคำสอนเรื่องทางสายกลาง มหายมิกะมีชื่อเรียกอีกอย่างหนึ่งว่า ศูนย์ตวาท หมายถึงคำสอนที่ประกาศความว่างของสิ่งทั้งหลายเป็นเรื่องสำคัญที่แสดงให้เห็นทางสายกลางตามแนวทางที่สำนักนี้สอน แต่ก็ก็เป็นประเด็นที่สร้างปัญหาในการอธิบายคำสอนของสำนักนี้ด้วย

คำสอนมหายมิกะ เกิดขึ้นท่ามกลางกระแสความขัดแย้งทางความคิด มีการถกเถียงแลกเปลี่ยนความคิดเพื่อสร้างเหตุผลที่ดีที่สุด สำนักพุทธใหญ่ๆ ที่ได้รับการยอมรับในเวลานั้นส่วนใหญ่จะมีความอธิบายที่ต่างกันในเรื่องนี้ และนั่นนำไปสู่ความขัดแย้งในสังคมสงฆ์ สภาพสังคมชาวพุทธในอินเดียเวลานั้นมีความวุ่นวายสาเหตุเพราะพระภิกษุที่เป็นนักคิดมักจะมีความเห็นที่แตกต่างกัน และตีความพระธรรมวินัยไปตามจริตของแต่ละคน ทำให้ความเชื่อเป็นไปคนละทิศละทางหาทางปรองดองกันไม่ได้ ซึ่งเป็นสาเหตุสำคัญที่ชาวพุทธผู้ที่ต้องการแสวงหาที่สุดแห่งความเชื่อหันหลังให้กับศรัทธาที่เคยมีต่อพระธรรมและพระสงฆ์ ทวนเข็มนาฬิกาไปสู่การศึกษาเรื่องราวของพระพุทธเจ้ากันใหม่

สาระสำคัญของเนื้อหา

หนังสือเรื่อง นาคราชุนะ กับคำสอนว่าด้วยทางสายกลาง บทสรุปของหลักการแห่งความเป็นผู้รู้ ผู้ตื่น และผู้เบิกบานอย่างแท้จริง สามารถสรุปสาระสำคัญของเนื้อหาแบ่งเป็นสามภาค ดังนี้

สาระสำคัญภาคที่หนึ่ง สุมาลี มหณรงค์ชัยชี้ให้เห็นสภาพแวดล้อมและหลักคำสอนในยุคก่อนกำเนิดสำนักมหายมิกะ โดยเริ่มจาก ความเป็นมาของสำนักมหายมิกะ ซึ่งเป็นกลุ่มชาวพุทธที่ยอมรับคำสอนว่าด้วยเรื่องของความว่าง ทางสายกลาง และการอิงอาศัยกันและกันมีอยู่ของสรรพสิ่ง ความเป็นมาของสำนักนี้สามารถสืบย้อนขึ้นไปนับแต่สมัยของพระเจ้าอโศกมหาราช(ประมาณ 250 ปี หลังพุทธปรินิพพาน)เหตุที่ดลใจให้ปฐมาจารย์ของสำนักคือท่านนาคราชุนะ (150-250 ปีหลังคริสต์กาล) เขียนงานอธิบายคำสอนว่าด้วยหลักการทางสายกลาง เกิดจากทั้งปัจจัยภายนอกและปัจจัยภายใน ปัจจัยภายนอกได้แก่แนวคิดของสำนักฮินดูโบราณเช่นสาขะ เรายุไปจนถึงอิทธิพลของพระสูตรขึ้นสำคัญ ที่ได้รับการกล่าวอ้างว่าค้นพบโดยท่านนาคราชุนะเอง พระสูตรนั้นก็คือ มหาปรัชญาปารมิตาสูตร ปัจจัยภายในได้แก่ ความขัดแย้งในการตีความหลักธรรมของพระพุทธเจ้า การให้ความสำคัญกับพระพุทธเจ้าแทนที่พระธรรมและคำสอนที่เบี่ยงเบนออกจากพระพุทธประสงค์ เหล่านี้นำไปสู่การแสวงหาทางสายกลางในพระพุทธศาสนา เป็นที่น่าสังเกตว่าปัจจัยภายในคือแรงผลักดันอันแท้จริงที่นำไปสู่การเกิดขึ้นของสำนักมหายมิกะปัจจัยภายนอกเป็นเพียงแรงเสริมเท่านั้น

ความสนใจในเรื่องราวของพระพุทธเจ้าทำให้ชาวพุทธบางส่วนหันกลับมาขบคิดในสิ่งที่ดูเหมือนตอบไม่ได้ก่อนหน้านี้ โดยเฉพาการตีความอาการนิ่งของพระพุทธองค์ นักปราชญ์หลายท่านเชื่อว่ามหายมิกะ หรือมัยมิกะเกิดจากการอธิบายท่าทีของพระพุทธองค์ที่ไม่ทรงตอบคำถามบางอย่าง ซึ่งเป็นที่ทราบกันดีว่ามีความเห็นมากมายเผยแพร่อยู่มากในสังคมตั้งแต่ครั้งพุทธกาล พรหมชาลสูตร กล่าวถึงทิวติ (คือความเห็น)

ทั้งหลายที่นักคิดสอนกันมีจำนวนมากถึง 62 แนวคิด[4] ในบรรดาเหล่านี้เกี่ยวข้องกับปัญหาบางข้อที่มีผู้ถาม พระพุทธเจ้าแต่ไม่ได้รับคำตอบใด พระพุทธเจ้าจะทรงนิ่งไม่ทรงตอบคำถามเหล่านั้น เรียกคำถามเหล่านั้นว่า ปัญหาอปริยัต

อาการนี้ของพระพุทธเจ้าก่อให้เกิดความเข้าใจผิดมากมายในสายตาของคนนอก พระพุทธองค์ทรงถูกวิพากษ์วิจารณ์ว่าไม่รู้จริงบ้าง หรือไม่ก็รู้แต่ไม่มีความสามารถในการแสดงเหตุผลออกมาให้ประจักษ์ แต่ในสายตาของชาวพุทธส่วนใหญ่มองว่าพระองค์ทรงทราบคำตอบดีแต่ไม่ประสงค์จะชี้แจง เหตุผลของการไม่ชี้แจงเป็นเรื่องที่ชาวพุทธฝ่ายเดิมไม่สนใจ แต่สงฆ์หมู่ใหญ่บางกลุ่มซึ่งต้องการศึกษาเรื่องราวของพระพุทธเจ้าอย่างจริงจังจึงเห็นว่าประเด็นนี้มองข้ามไม่ได้ พวกเขาเชื่อในความเป็นผู้รู้ทุกอย่างของพระองค์ เชื่อว่าพระพุทธองค์รู้ทุกอย่าง ในขณะที่คนทั่วไปรู้ได้เพียงบางอย่าง

ความขัดแย้งในธรรมก็มีส่วนสำคัญที่ผลักดันให้เกิดคำสอนแบบมัธยมกะ เนื่องจากพระพุทธพจน์ในหลายแห่งระบุว่า “ผู้ใดเห็นธรรม ผู้นั้นเห็นเรา” พระพุทธพจน์นี้ก่อให้เกิดความใคร่รู้ว่าจะต้องเห็นธรรมแบบใดจึงหยั่งถึงพระพุทธเจ้าได้ ยิ่งกว่านั้น พระพุทธโอวาทในช่วงท้ายของพระชนม์ชีพระบุไว้ชัดถึงกาลภายหลังว่า “ธรรม” ที่พระพุทธเจ้าทรงให้ความสำคัญเทียบเท่าพระองค์นั้นหมายถึงอะไร ทั้งหมดนี้คือตัวแปรสำคัญที่ก่อให้เกิดคำสอนแบบมัธยมกะ ปัจจัยภายนอกที่เข้ามาเกี่ยวข้องกับการเกิดขึ้นของสำนักนี้คงไม่มีอะไรโดดเด่นกว่าคำสอนปรัชญาปารมิตากับสำนักฮินดูที่มีชื่อเสียงในเวลานั้น ซึ่งก็คือสำนักสงขยะ

สำนักสงขยะ ได้ชื่อว่าเก่าแก่ที่สุดในบรรดาสำนักปรัชญาฮินดู ไม่นับถือพระเจ้า อีกทั้งมีคำสอนเชิงปรัชญาชั้นสูงคล้ายคลึงกับที่นักปราชญ์พุทธสอนอยู่หลายประการ ทำให้เราไม่อาจมองข้ามความสำคัญ ปัญหาที่สำนักสงขยะประสบก็เป็นปัญหาเดียวกับที่ทานนาครชุนะชี้ให้เห็นในฝั่งของพุทธศาสนา เพียงแต่หน้าที่ในการวิพากษ์สำนักนอกพุทธส่วนใหญ่จะตกอยู่ที่ทานอารยทเวะ ซึ่งเป็นศิษย์เอกและผู้วางหลักการสายกลางร่วมกับพระนาครชุนะ กล่าวโดยสรุป มูลเหตุที่ก่อให้เกิดคำสอนมัธยมกะได้แก่ สำนักพุทธที่มีคำสอนสนับสนุนความจริงที่สุด แบ่งย่อยออกได้อีกสองกลุ่มคือ

กลุ่มแรก เน้นความจริงที่อยู่นอกเหนือจากการรับรู้ของจิต เรียกว่าสำนักฝ่ายอภิธรรมหรือพวกสังนิยม สำคัญๆ คือ สรวาสติวาทะ กับ เสาตรานติกะ

กลุ่มที่สอง เน้นความจริงที่อยู่พ้นการรับรู้ของจิต เรียกว่าพวก โลโกตตรวาทะ ซึ่งเป็นส่วนหนึ่งของสงฆ์หมู่ใหญ่หรือ มหาสังฆิกะ

ทั้งสามกลุ่มล้วนเป็นรูปแบบใดรูปแบบหนึ่งของการทำให้คำสอนพุทธเป็นสัมบูรณ์นิยม (Absolutism)

ด้วยเหตุว่ามัธยมจะเป็นคำสอนที่มุ่งแก้ไขความเห็นผิดอันเป็นทางสุดโต่งทั้งหมดนักปราชญ์หลายท่านจึงยกย่องให้คำสอนของสำนักนี้(โดยเฉพาะของท่านนาการชุนะ) เป็นหัวใจของพุทธปรัชญา ท่านมีคุณูปการยิ่งใหญ่ต่อพุทธศาสนา เพราะช่วยล้างความอ่อนแอ (แก้ความเข้าใจผิด) ให้กับรากแก้วทางปัญญาสองกระแสหลักของอินเดีย คำสอนของท่านคือทางสายกลางที่พ้นไปจากทางสุดโต่งของทั้งอัตตาและอนัตตา ศูนย์ตาคือการหลุดพ้นจากกรอบของข้อสุดโต่งทั้งสองทางสาระสำคัญภาคที่สอง สุมาลี มหณรงค์ชัยชี้ให้เห็นหลักคำสอนสำคัญๆ ของพระนาการชุนะไว้พิจารณา 5 ประเด็นคือ (1) วิชาวิธี (2) การอิงอาศัยกันมีอยู่กับความว่าง (3) ความจริงสองระดับกับความว่าง (4) ความจริงสองระดับกับทางสายกลาง และ (5) อิทธิพลคำสอนของพระนาการชุนะ

ข้อวิจารณ์

ประเด็นที่ 1 วิชาวิธี (Dialectic)

คำว่า วิชาวิธี หมายถึงการดำเนินการอภิปรายหรือโต้เถียงที่เป็นกระบวนการทางความคิดที่นำไปสู่การตระหนักรู้อย่างแจ่มแจ้งถึงข้อจำกัดของเหตุผล โดยทั่วไปการเคลื่อนไหวทางความคิดในลักษณะนี้มักจะดำเนินไปในสองรูปแบบ กล่าวคือ (1) เพื่อปฏิเสธหรือวิพากษ์วิจารณ์แนวคิดอื่นเป็นหลัก วิชาวิธีถูกนำมาใช้เป็นอุปกรณ์เพื่ออภิปรายหรือโต้แย้งความคิดผู้อื่น วิธีการเป็นไปในเชิงปฏิเสธหรือหักล้าง (negative/destructive dialectic) (2) เพื่อแสดงจุดยืนทางความคิดของผู้นำเสนอ โดยพยายามหาบทสรุปหรือเป้าหมายที่เป็นสัจธรรม ในแง่นี้วิชาวิธีเป็นเครื่องมือที่ใช้ปลูกปัญญาทำให้ยังเห็นความจริงในท้ายที่สุด วิธีการจึงเป็นไปในเชิงสร้างสรรค์กว่าแบบแรก(constructive dialectic)วิชาวิธี สามารถถูกมองทั้งในขอบเขตของทฤษฎีความรู้และอภิปรัชญา ในแง่ของทฤษฎีความรู้ วิชาวิธีเป็นวิธีการที่ใช้ในการถกเถียง โดยบุคคลที่มีชื่อเสียงในการใช้วิธีการเช่นนี้ในทางตะวันตกคือโสกราตีส (Socrates) ขั้นตอนประกอบไปด้วยการทำตัวเป็นผู้ขอความรู้ พยายามตะล่อมถามให้คู่สนทนานิยามหรือแสดงข้อคิดเห็นของเขาออกมาให้ชัดเจน จากนั้นก็ทำให้เห็นว่า จะต้องมีการข้อสรุปบางอย่างเกิดขึ้นจากการแสดงความคิดเห็นนั้น ต่อมาก็ชี้ให้เห็นว่าข้อสรุปที่เกิดขึ้นนั้นขัดแย้งกับข้อเท็จจริงสามัญสำนึก หรือข้อความที่ยอมรับกันอยู่ก่อน เป้าหมายก็เพื่อทำให้ข้อคิดเห็นของคู่สนทนาไร้น้ำหนัก ขาดความน่าเชื่อถือวิชาวิธีเป็นทัศนะที่เชื่อว่า ความจริงเป็นสิ่งที่เปลี่ยนแปลงไม่หยุดนิ่ง การเปลี่ยนแปลงก่อให้เกิดพัฒนาการที่วางพื้นฐานอยู่บนความขัดแย้งภายใน เริ่มต้นจากความเชื่อว่าทุกสิ่งมีความขัดแย้งภายในเป็นพื้นฐาน ความขัดแย้งนี้ดำเนินไปในสามภาวะคือ ภาวะพื้นฐาน (thesis) ภาวะแย้ง (antithesis) จนก่อให้เกิดสภาพใหม่ที่เรียกว่าภาวะสังเคราะห์ (synthesis) พัฒนาการของสิ่งทั้งหลายเกิดจากความขัดแย้งแบบนี้ ถ้าไม่มีความขัดแย้งก็ไม่มีสิ่ง ภาวะ หรือคุณภาพใหม่ใดๆ เกิดขึ้น ยิ่งกว่านั้นวิชาวิธียังเกิดจากการยังเห็นวาระบบความคิดทั้งหลายเป็นสิ่งที่มนุษย์สร้างขึ้นความคิดเป็นปรากฏการณ์หรือมายาภาพ ไม่ใช่ประสบการณ์ที่ได้จากการประจักษ์ตรง ทฤษฎีทั้งหลายในโลกเป็นความจริง

ที่สร้างขึ้นมาจากฐานของความคิด แม้จะดูน่าเชื่อถือหรือหนักแน่นเพียงไรมันก็ยังเป็นเรื่องของการใช้เหตุผลสืบสาวหาข้อสรุป (ที่เรียกว่าการอนุมาน) ซึ่งพวกเราส่วนใหญ่ไปยึดถือเป็นจริงเป็นจังในการที่จะทำให้บุคคลตระหนักถึงข้อจำกัดของเหตุผล เบื้องต้นจะนำความเห็นหรือทฤษฎีที่เราต้องการตรวจสอบมาจัดกลุ่มก่อน ความคิดหนึ่งๆ ของมนุษย์ไม่ว่าจะเป็นเรื่องอะไร เมื่อนำมาตีแผ่จะตกลงไปในรูปแบบใดรูปแบบหนึ่งในสี่รูปแบบดังนี้คือ ยืนยัน ปฏิเสธ ทั้งยืนยันและปฏิเสธ และไม่ใช้ทั้งยืนยันหรือปฏิเสธ ท่านนาการชุนะจัดระบบการตรวจสอบเหตุผลออกมาเป็นชุด เรียกว่า จตุษโกฏิ ดำราบางเล่มเขียนว่า จตุษโกณะ หรือจตุโกฏิ ก็มี แปลง่ายๆ ว่าสี่มุม (หรือสี่หัวความคิดหนึ่งๆ ของเราอาจตกอยู่ในหลายมุมพร้อมๆ กันก็ได้ เช่นเวลาที่เรายืนยันความคิดบางอย่างเราก็อาจจะปฏิเสธความคิดอีกอย่างไปโดยปริยาย) ท่านก็จะแสดงให้เห็นต่อไปว่า ไม่ว่าจะใช้เหตุผลไปในทางยืนยันหรือปฏิเสธ ความคิดของบุคคลนั้นก็จะนำไปสู่ภาวะที่ขัดแย้งตัวเอง ต้องประสบกับความไร้สาระ (absurdity) ของเหตุผลในท้ายที่สุด

ในเวลานั้น เรียกวิธีการเช่นนี้ว่า ประสังคะ (prasanga – reduction ad absurdum) การชี้ให้เห็นข้อบกพร่องทางเหตุผลของความคิด ไม่จำเป็นที่ผู้ใช้วิชาวิธีจะต้องนำเสนอความคิดแตกต่างอะไรออกมา เพียงแค่ชี้ให้คู่กรณีเห็นข้อบกพร่องในทฤษฎีของเขา ให้เหตุผลของพวกเขามาเพื่อตรวจสอบและลดทอนความน่าเชื่อถือของพวกเขาเอง ผู้ใช้วิชาวิธีไม่จำเป็นต้องพิสูจน์ทฤษฎีของตัวเอง และที่สำคัญวิชาวิธี เป็นเครื่องมือตรวจสอบเหตุผล ไม่ได้เป็นทฤษฎีหรือทศนะที่จะต้องถูกปกป้องแต่อย่างใด หน้าที่ของเครื่องมือนี้คือทำลายความน่าเชื่อถือของความเห็นทั้งหลาย ทำให้บุคคลที่ติดอยู่ในความเชื่อต่างๆ ต้องจำนนและยอมปลดปล่อยตัวเองจากความเชื่อนั้น

ประเด็นที่ 2 การอิงอาศัยกันมีอยู่กับความว่าง

ประเด็นนี้สุมาลี มหณรงค์ชัยได้ยกข้อความในคัมภีร์ มูลมัยมกการิกา ตอนหนึ่งที่ถูกอ้างถึงบ่อยครั้ง ดังนี้ “เราประกาศว่า อะไรก็ตามที่เป็นการอิงอาศัยกันและกันเกิดขึ้นมาอยู่ (ปรตติยสมุตปาหะ) นั่นคือความว่าง นั่นเกิดจากการบัญญัติ และนั่นคือทางสายกลาง” ข้อความนี้นักคิดส่วนใหญ่เห็นร่วมกันว่า เป็นบทสรุปหลักการสำคัญทางพุทธศาสนาที่ท่านนาการชุนะชี้ไว้ งานเขียนชิ้นสำคัญของท่านนาการชุนะคือ มูลมัยมกการิกา เต็มไปด้วยข้อความที่แสดงให้เห็นถึงความเป็นไปไม่ได้ที่จะแสดงความจริงแบบที่สุสุด (นัยยะคือความจริงภววิทยา) ในคำสอนของพระพุทธเจ้าโดยไม่ผ่านความคิดปรุงแต่ง เป็นไปไม่ได้ที่จะคิดว่าคำสอนของพระพุทธเจ้าเกี่ยวข้องกับแก่นสารบางอย่างที่ดำรงอยู่ได้ด้วยตัวเอง ยิ่งยืนยันมากเท่าใดก็ยิ่งเป็นการตอกย้ำว่าบุคคลนั้นกำลังสรุปความจริงจากความคิด ซึ่งส่วนใหญ่ของความคิดก็มาจากจินตภาพที่จิตสร้างขึ้นจากความเข้าใจและประสบการณ์แบบชาวโลก

สุมาลี มหณรงค์ชัยชี้ให้เห็นว่าการจะอธิบายหลักการของพระนาการชุนะไม่ใช่เรื่องง่าย เพราะจะต้องระมัดระวังเรื่องแก่นสารภาวะที่ท่านปฏิเสธเป็นอย่างมาก ทศนะของบุคคลและกลุ่มชนในระดับโลกียะทั้งหมดล้วนสนับสนุนแก่นสาร (สวภาวะ) บางอย่างที่สามารถจัดลงในจตุษโกฏิข้อใดข้อหนึ่งได้ทั้งสิ้น ทำให้ไม่มีทศนะ

ใดเป็นที่ยอมรับหรือเรียกได้ว่าถูกต้อง ปัญหาคือถ้าไม่มีทศนะใดเรียกได้ว่าถูกต้อง ทุกทศนะต่างก็เป็นมิจฉาทิฐิในแง่ที่ไม่เอื้อต่อความพ้นทุกข์ แล้วสิ่งที่พระพุทธเจ้าบัญญัติว่าเป็นสัมมาทิฐินั้นควรจะถูกเข้าใจอย่างไร เราจะอธิบายสัมมาทิฐิโดยไม่ทำให้มันกลายเป็นทศนะที่สนับสนุนสภาวะได้หรือไม่ เพื่อที่จะไม่ทำให้คำสอนของท่านนาคราชประสบปัญหาขัดแย้งตัวเอง สัมมาทิฐิจะต้องไม่ใช่ทศนะในแบบที่ชาวโลกเข้าใจ อาการนิ่งเงียบของพระองค์ในแง่หนึ่งตีความได้ว่า เป็นการแสดงจุดยืนว่าความเข้าใจของพระองค์ไม่ใช่อย่างเดียวกับนักคิดทั้งหลาย เพราะถ้าใช่ พระพุทธเจ้าคงจะตอบปัญหาของพวกเขาเพื่อสร้างความกระจ่างร่วมกันไปนานแล้ว

ประเด็นที่ 3 ความจริงสองระดับกับความว่าง สุมาลี มหณรงค์ชัยชี้ให้เห็นว่า สำหรับชาวพุทธไม่ว่าจะอยู่ฝ่ายใด ส่วนใหญ่จะคุ้นเคยกับคำสอนในเรื่องความจริงสองระดับคือสมมติกับปรมาตม์ บางคนก็นิยมเรียกความจริงโลกียะกับความจริงโลกุตระ ความจริงสมมติเป็นเรื่องของการสร้างความรู้ความเข้าใจแบบชาวบ้าน มีการบัญญัติชื่อเรียกสิ่งที่ประสาทสัมผัสรับรู้เช่น โต๊ะ สุนัข หรือชายหญิง ส่วนความจริงปรมาตม์เป็นความจริงเหนือโลก ข้างพ้นบัญญัติ แต่ปฏิเสธไม่ได้ ความเข้าใจทำนองนี้นำไปสู่ความเชื่อว่าการความจริงสองระดับดำรงอยู่แยกขาดจากกัน ในการก้าวสู่ความพ้นทุกข์บุคคลจะต้องแยกโลกียวิถียอกจากโลกุตรวิถีย่างเด็ดขาด เนื่องจากโลกเป็นที่รวมแห่งความทุกข์ ความจริงเกี่ยวกับโลกย่อมดำเนินไปตามกฎไตรลักษณ์ว่าความสามารถในการก้าวพ้นความจริงสมมติไปสู่ระดับปรมาตม์ต้องอาศัยปัญญา หากต้องการเข้าสู่ความหลุดพ้นซึ่งเป็นความจริงปรมาตม์ จำเป็นที่คนจะต้องละทิ้งหรือปล่อยวางความจริงสมมุติทุกอย่าง

สุมาลี มหณรงค์ชัยชี้ให้เห็นว่า หากมองเพียงผิวเผิน ความเชื่อข้างต้นไม่ถือว่าผิดหลักพุทธศาสนา ภาพที่ได้จากความเข้าใจ ก็บอกชัดเจนว่าความจริงสองระดับแตกต่างกันแต่ความแตกต่างที่ดูเหมือนตรงข้ามกันนี้เราจำเป็นต้องพิจารณาให้รอบคอบ แม้ชาวพุทธทั่วไปจะเชื่อว่าความจริงสมมติไม่ใช่สิ่งที่มีอยู่จริง ๆ เป็นเพียงนามหรือจินตนาการใช้อธิบายเพื่อสร้างความเข้าใจร่วมกัน กระนั้นความเข้าใจที่เกิดจากบัญญัติก็ย่อมเป็นความจริงในระดับสมมติเท่านั้น ถ้าสมมติแปลว่าไม่จริงต้องถูกปล่อยทิ้ง ความรู้ทุกอย่างของคนไม่เว้นแม้แต่เรื่องของความจริงปรมาตม์ก็ย่อมไม่จริงต้องถูกปล่อยวางหมด

ประเด็นที่ 4 ความจริงสองระดับกับทางสายกลาง สุมาลี มหณรงค์ชัยได้สรุปปัญหาที่เกิดกับความเข้าใจปรมาตมธรรมในพุทธศาสนาเกิดจากการยอมรับแก่นสาร (ที่เรียกว่า สภาวะ) ไม่ว่าจะโดยรู้ตัวหรือไม่ก็ตาม การยอมรับแก่นสารไม่ว่าจะเป็นไปในเชิงยืนยันหรือปฏิเสธล้วนนำไปสู่ความเชื่อที่เกี่ยวข้องกับความมีอยู่หรือไม่มีอยู่ (ที่เรียกว่า ภาวะ/อภาวะ) ความโน้มเอียงไปสู่ชั่วใดชั่วหนึ่งในสี่มุม (จตุชโกฏี) เป็นธรรมชาติของปุถุชน ผู้ยึดถือทศนะตามชั่วใด ชั่วหนึ่งก็จะกลายเป็นหลักการและเป้าหมายสำหรับพวกเขา ซึ่งวิธีการหรือหนทางสู่เป้าหมายจะได้รับการพัฒนาต่อจากความเชื่อตรงนั้น กรณีดังกล่าวไม่ได้เกิดขึ้นกับคำสอนของลัทธินอกพุทธศาสนาเท่านั้น แม้ภายในกรอบของพุทธศาสนาเราเอง ความเข้าใจที่คลาดเคลื่อนจนนำไปสู่การยึดถือทศนะก็เป็นเรื่องที่พบเห็นได้ทั่วไป ข้อดีของคำสอนที่อิงอยู่กับความมีอยู่หรือความไม่มีอยู่คือเข้าใจหรือคิดตามได้ง่าย แต่ข้อเสียคือไม่เอื้อต่อการพ้นทุกข์ เพราะความพ้นทุกข์เป็นเรื่องของการปลดปล่อยพันธนาการทุกอย่าง

และพันธนาการที่ซับซ้อนและน่ากลัวที่สุดอันหนึ่ง ก็คือความคิดที่เกี่ยวข้องกับความมีอยู่หรือไม่มีอยู่ของอะไรบางอย่างนี้เอง

สุมาลี มหณรงค์ชัยชี้ให้เราเห็นว่า การจะอธิบายทางสายกลางไม่ใช่เรื่องง่าย อันที่จริงเป็นเรื่องยากมาก ๆ และต้องระมัดระวังการสื่อภาษาเป็นอย่างยิ่ง แม้ความเข้าใจผิดเพียงเล็กน้อยก็อาจนำไปสู่การสนับสนุนแก่นสารภาวะได้แล้ว ความมีกับความไม่มี ในพระสูตรเป็นประเด็นสำคัญที่นักคิดส่วนใหญ่พยายามทำความเข้าใจ ในบางแห่งทั้งคู่จะถูกอธิบายว่าหมายถึงทัศนะที่ยอมรับความเที่ยงแท้ถาวร(สัสตทิฐิ)กับทัศนะว่าทุกอย่างสิ้นสูญ (อจเฉตทิฐิ) สัสตทิฐิคือความเห็นที่โลกและอัตตาเที่ยงอจเฉตทิฐิคือความเห็นที่ตายแล้วขาดสูญไม่ยอมรับการเวียนว่ายตายเกิดจึงปฏิเสธหลักกรรม พระอรรถกถาจารย์อธิบายเสริมว่าอจเฉตทิฐิเป็นแนวคิดเชิงวัตถุนิยมทำให้คนหมกมุ่นในกามสุข ทั้งสองความเห็นเป็นส่วนหนึ่งของทัศนะมากมายที่เผยแพร่อยู่ในสมัยพุทธกาล

ประเด็นที่ 5 อิทธิพลคำสอนของพระนาคคารุณะ อดีตที่ผ่านมา นักปราชญ์และนักคิดจำนวนมากให้ความสนใจวิเคราะห์งานของท่านนาคคารุณะ โดยเฉพาะคัมภีร์มูลมถยมกการิกาคำสอนของท่านมีอิทธิพลอย่างกว้างขวางต่อสำนักพุทธ (เน้นสายมหายาน) ส่วนใหญ่นับจากยุคของท่าน อรรถกถาอธิบายคัมภีร์ของท่านก่อให้เกิดคณาจารย์มาทยมิแก่ผู้ทรงคุณวุฒิมากมาย ซึ่งส่วนใหญ่เป็นคนที่ได้รับการยอมรับนับถือ มีชื่อเสียงแพร่หลาย และมีลูกศิษย์ลูกหาจำนวนมาก อาทิ ภาววิเวกะ จันทรกิริติ ศานติเทวะ เรื่อยไปถึงศานตรักษิตะ และกมลศีละ ในประเทศจีนคำสอนของท่านก็ส่งอิทธิพลต่อการเกิดขึ้นของสำนักสังฆธรรมปุนทริกะ อวตังสกะ และชยานะ คณาจารย์คนสำคัญๆ ของสำนักดังกล่าวต่างคุ้นเคยกับหลักการความว่างและทางสายกลางของท่านนาคคารุณะ คำสอนของท่านยากแต่ก็ท้าทายนักคิดทุกยุคสมัย

ผู้เขียนได้แสดงความรู้สึกที่มีต่อท่านนาคคารุณะไว้ว่า บางครั้งผู้เขียนก็ฉงนใจไม่น้อยที่ขอเขียนยากๆ ในอดีตจำนวนหนึ่งสามารถท้าทายกลุ่มคนที่มีศักยภาพให้ทุ่มเทชีวิตค้นหาความหมายของมัน ผลงานของคนหนึ่งที่มีประวัติคลุมเครือแต่กลับจุดประกายความคิดและส่งต่อภูมิปัญญาให้กับคนรุ่นลูกหลานไม่รู้จักจบสิ้น ที่สำคัญคือบุคคลที่รับมอบคไฟแห่งภูมิปัญญานั้น โดยมากจะเป็นปราชญ์และผู้เชี่ยวชาญในการใช้เหตุผลเป็นอย่างดี หากแยกเรื่องความรู้สึกออกไปเหตุผลที่ทำให้ท่านนาคคารุณะได้รับความสำคัญอยู่ในอันดับต้นๆ เป็นเพราะคำสอนของท่านเป็นความจริงที่ไม่อาจโต้แย้ง ที่ผ่านมามีคนมองท่านต่างๆ นาน บ้างก็ว่าท่านเป็นพวกที่ปฏิเสธเหตุผลบ้าง เป็นนักบวชลึกลับที่มีคำสอนสูงส่งเกินเข้าใจบ้าง หากไม่ก็เป็นพวกที่เอาแต่วิพากษ์วิจารณ์คนอื่นแต่ตัวเองกลับไม่กล้าพอที่จะนำเสนอความคิดอะไรออกมา ข้อโต้แย้งเหล่านี้ได้รับการอธิบายเรื่อยมา ยิ่งพยายามปกป้องงานของท่านมากเท่าใดก็ยิ่งมีคนวิพากษ์วิจารณ์มากขึ้นเท่านั้น ในทางกลับกันยิ่งวิพากษ์งานของท่านมากเท่าใดก็ยิ่งมีคนปกป้องมากขึ้นเท่านั้น

สาระสำคัญภาคที่ 3 เป็นการนำเสนอประวัติคณาจารย์คนสำคัญของสำนักมหายมิกะ ในหนังสือพระนาคราชุนะกับคำสอนว่าด้วยทางสายกลางเล่มนี้ สุมาลี มหณรงค์ชัย ยังได้นำเสนอพัฒนาการของสำนักมหายมิกะออกเป็นสี่ช่วง ได้แก่

1. ยุคของท่านนาคราชุนะและศิษย์สายตรงคือท่านอารยเทวะ
2. ยุคของการแตกความคิดและเกิดสำนักย่อยที่นำโดยท่านภาววิเวกะ
3. ยุคของท่านจันทรกิริติ
4. ยุคของการผสมผสานคำสอนมหายมิกะเข้ากับโยคอาจารย์ของท่านศานตรักษิตะและศิษย์

หากใช้บุคคลเป็นเกณฑ์ พัฒนาการของสำนักนี้จะดำเนินไปตามนี้ สำนัก(หรือสาขา) สองแห่งของมหายมิกะคือสวตันตริกะกับปราชญ์คิกะเกิดขึ้นในยุคที่สอง ถ้านับเป็นเวลาก็ราวสี่ร้อยปีภายหลังการจากไปของปฐมอาจารย์ (ประมาณคริสต์ศตวรรษที่หก) ความแตกต่างทางความคิดเกิดจากการตีความคำสอนของท่านนาคราชุนะไม่เหมือนกัน แต่โดยหลักการแล้วทั้งสองฝ่ายต่างเห็นด้วยในจุดยืนเดียวกันคือ ทุกสิ่งอิงอาศัยกันและกันมีอยู่จึงว่าง ความว่างบ่งถึงการไร้แก่นสาร (หรือที่เรียกว่าไม่มีสวภาวะ) สวภาวะเป็นเรื่องของความคิดที่หาไม่พบในประสบการณ์เมื่อสิ่งทั้งหลายว่าง ความจริงสองระดับย่อมเป็นอันหนึ่งอันเดียวกันในระดับปรมาตม์ หยั่งเห็นสัจธรรมนี้ย่อมได้ชื่อว่ามีสัมมาทิฐิ หยั่งรู้ทางสายกลางตามแนวทางของพระสัมมาสัมพุทธเจ้า

ในยุคที่ท่านนาคราชุนะประกาศคำสอนว่าด้วยทางสายกลางจุดหมายของท่านคือต้องการวิพากษ์หรือชี้ให้เห็นจุดบกพร่องของความเห็น(ทิฐิ) ที่มีอยู่ในเวลานั้น ต่อมาเมื่อนักปราชญ์ชาวพุทธได้อ่านงานของท่านแล้วยอมรับในหลักการ ความเป็นสำนักที่เรียกว่า “มหายมิกะ” จึงตามมา ช่วงเวลาของแต่ละยุคต่างกันมากกว่าอายุขัยเฉลี่ยของคนเพราะฉะนั้น ผู้เขียนยังได้เตือนว่า ผู้อ่านต้องตระหนักอยู่เสมอว่า ลักษณะเด่นอันหนึ่งของคำสอนพุทธ (ซึ่งอาจจะรวมปรัชญาตะวันออกสายอื่นด้วย) อยู่ตรงที่ศาสดาและครูบาอาจารย์ทั้งหลายในยุคเริ่มแรก ท่านเหล่านั้นสั่งสอนโดยไม่ได้ประกาศความเป็นศาสนา (หรือสำนัก) ไม่ได้วางกรอบใดๆ ล่วงหน้าเพื่อชี้จุดยืนของตนเป็นเอกเทศจากผู้อื่น จุดร่วมต่างๆ เช่นศาสนา นิกาย ลัทธิ สำนัก ตลอดจนกลุ่มความเชื่อที่ก่อให้เกิดความแตกแยกเป็นเรื่องของศรัทธาในภายหลัง ทั้งนี้ทั้งนั้น ครูบาอาจารย์ที่อ้างถึงตรงนี้หมายถึงนักปราชญ์ผู้หยั่งรู้ในสัจธรรม มิใช่ผู้หวังลาภสักการะ ตรงนี้เป็นจุดหนึ่งที่เราสามารถนำมาใช้พิจารณาความน่าเชื่อถือของชาวพุทธที่ภายนอกได้รับยกย่องว่าเป็นครูบาอาจารย์ด้วย ในกรณีของสำนักมหายมิกะ ผู้รู้ส่วนใหญ่เห็นว่าท่านนาคราชุนะประกาศคำสอนว่าด้วยทางสายกลางเรียกว่า “มหายมิกะ” ส่วนมหายมิกะเป็นชื่อเรียกกลุ่มของชาวพุทธที่เห็นชอบตามหลักการของท่านนาคราชุนะ (นาคราชุนะ-Nāgārjuna)

ตามหลักฐานทางประวัติศาสตร์ นาคารชุนะมีชีวิตอยู่ในราวคริสต์ศตวรรษที่สอง (ประมาณ 150-250 ปีหลังคริสตกาล) ท่านถือกำเนิดในตระกูลของพราหมณ์ที่เมืองวิทารณะ (ปัจจุบันเรียกว่า เพราอยู่ในแคว้นมหาโกศละ)ซึ่งอยู่ทางตอนใต้ของประเทศอินเดีย มีชีวิตอยู่ร่วมสมัยเดียวกับพระเจ้า ยัชณศรี เคาตมีปุตร หรือ โคตรมีปุตร/โคตมีปุตร)แห่งราชวงศ์ อานธระ (ตำราของอาจารย์อภิชัยเขียนว่า ศาตวาหนะ) หลักฐานฝ่ายจีนกล่าวว่าท่านมีชีวิตอยู่ร่วมสมัยเดียวกับพระเจ้ากนิษกะ และพระอัสวโฆสะ(Asvaghosa) โดยท่านมีอายุน้อยกว่าพระอัสวโฆสะ พระอัสวโฆสะเป็นพระสหายใกล้ชิดกับพระเจ้ากนิษกะ และพระวสุมิตร (Vasumitra) ซึ่งเป็นอาจารย์คนสำคัญของนิกายสรวาสติวาทะ

ข้อวิจารณ์

ผู้วิจารณ์มีข้อวิจารณ์ 3 ประเด็น ในหนังสือ “นาคารชุนะกับคำสอนว่าด้วยทางสายกลาง” ดังนี้

ประเด็นที่ 1 ความเป็นมาของสำนักมหายมิกะผู้วิจารณ์มีความคิดเห็นว่า การนำเสนอมูลเหตุและอิทธิพลที่ก่อให้เกิดคำสอนมหายมิกะตามที่ผู้เขียนกล่าวไว้นั้นยังขาดข้อมูลที่จำเป็นบางอย่าง เช่น ประวัติของนิกายตรีศาสตร์ ซึ่งนิกายนี้อาศัยศาสตร์ 3 ประการ คือ มายมิกศาสตร์ ศตศาสตร์ และทวาทศนิกายศาสตร์ รวมกันเป็นชื่อของนิกาย โดยมีท่านนาคารชุนเป็นปฐมาจารย์แห่งนิกายนี้ ท่านเป็นผู้ตั้งทฤษฎีศูนย์ตวาทิน อรรถาธิบายหลักปัจจัยการและอนัตตาของพระพุทธองค์โดยวิธีใหม่ คัมภีร์ที่ท่านรจนามีเป็นจำนวนมาก แต่ที่มีชื่อเสียงที่สุดก็คือ มายมิกศาสตร์ นอกจากประกาศแนวทฤษฎีศูนย์ตวาทินแล้ว ยังได้วิพากษ์นามมติของประดานิกายในพระพุทธศาสนาและมติของปรัชญาฮินดูและเซนได้ด้วย[24] เช่น ความเชื่อในศาสนาฮินดูเรื่องพหุเทวนิยม เกี่ยวผู้สร้าง ผู้รักษา ผู้ทำลาย โดยเทพเจ้าต่างๆมากมายเช่นพระพรหม พระศิวะ พระวิष्ณู เป็นต้น ซึ่งมีมานานก่อนมีนาคารชุน สามารถย้อนไปถึงศาสนาพราหมณ์ซึ่งเกิดขึ้นก่อนพุทธศาสนาอีก นอกจากนี้ยังมีความเชื่อตามปรัชญาอนุพหุนิยม(Atomic Pluralism) ในปรัชญานายะที่ถือว่า อนุของดิน น้ำ ไฟ ลม เป็นมูลเหตุของโลกและสรรพสิ่งในโลก ทศณะต่างๆเหล่านี้ทำให้นาคารชุนเสนอแนวคิดเรื่องปัจจุสมุปบาท เพื่ออธิบายการเกิดดับของสิ่งทั้งหลาย และใช้ศูนย์ตวาทินเป็นตัวเดินเรื่องพร้อมขยายความด้วยระบบตรรกะ เมื่อนาคารชุนใช้ศูนย์ตวาทินในการอธิบายและตอบโต้กับลัทธิต่างๆ แน่นนอนว่าย่อมมีการตีความศูนย์ตวาทินไปต่าง ๆ นานา ดังนั้นจึงควรตระหนัก จึ่งกล่าวต่อไปว่าเพื่อไม่ให้ศูนย์ตวาทินเกิดความคลาดเคลื่อนไปโดยประการต่างๆ จึงรจนาคัมภีร์มายมิกศาสตร์ขึ้นมา อรรถกถาของศาสตร์นี้มีผู้แต่งกันไว้มาก ฉบับที่แปลสู่พหุภาษาจีนมี 2 ฉบับเป็นของนิลเนตรและของภาววิเวก ส่วนคัมภีร์ศตศาสตร์นั้นเป็นของอาจารย์เทวะ เป็นหนังสือวิพากษ์ปรัชญาฮินดูทั้งเวทानตะ สางขะ ไวเศษิกะ นยายะ โยคะ และเซน ไว้อย่างถึงพริกถึงขิง เผยให้เห็นความเลิศเด่นของพระพุทธธรรมอย่างไรก็ตามผู้วิจารณ์ไม่พบว่าผู้เขียนได้กล่าวถึงความเสื่อมของแนวคิดศูนย์ตวาทินในยุคราชวงศ์ถัง เมื่อท่านปัทมกฐาจารย์เสียดัง ประกาศปรัชญาวิชญาณตวาทินอยู่ เลยทำให้รัศมีฝ่ายศูนย์ตวาทินอับลงตราบเท่าทุกวันนี้

ประเด็นที่ 2 ปัญหาที่เกิดขึ้นกับคำสอนของสำนักต่างๆ ผู้วิจารณ์เห็นว่า ผู้เขียนนอกจากจะยกเอาทัศนะของสำนักต่างๆ เช่น สำนักสรวาสติวาทะ สำนักเสถตันตริกะ สำนักโลโกตตระภาวะ และสำนักสงขยยะ มาเขียนอธิบายไว้แล้วยังได้วิเคราะห์ให้เห็นปัญหาที่เกิดขึ้นกับคำสอนของสำนักต่างๆ เอาไว้ด้วย ซึ่งแต่ละสำนักก็มักจะมีการยืนยันแก่นสารภาวะและมักจะมีปัญหาเกิดขึ้นหลายประการ ปัญหาเหล่านี้ซึ่งผู้เขียนมีการอธิบายเอาไว้ในตอนของหลักธรรมสำคัญของสำนักมามิกะเพื่อแก้ไขข้อที่ผิดพลาดเหล่านั้น สุมาลี มหณรงค์ชัยชี้ให้เห็นหลักคำสอนสำคัญๆ ของพระนาคคารุณะไว้พิจารณา คือ วิชาชีวิต การอิงอาศัยกันมีอยู่กับความว่าง ความจริงสองระดับกับความว่าง ความจริงสองระดับกับทางสายกลาง ซึ่งในแต่ละประเด็นก็ได้รับการอธิบายชี้แจงและเสนอแนะทางออกให้กับปัญหาเหล่านั้นเอาไว้ได้อย่างชัดเจน

ประเด็นที่ 3 เรื่องประวัติของท่านนาคคารุณะ ที่ผู้เขียนได้นำเสนอในหนังสือยังไม่สามารถยอมรับได้ว่าถูกต้อง เพราะยังมีอีกหลายทัศนะที่กล่าวถึงประวัติของท่านไม่เหมือนกัน ดังเช่นประวัติของท่านนาคคารุณะในบันทึกกุมารชีพ (ค.ศ. 344-413) ได้กล่าวไว้ว่า ชีวิตในวัยเยาว์ ท่านนาคคารุณะเป็นชาวอินเดียใต้เกิดในสกุลพราหมณ์ มีความจำเป็นเลิศ จดจำสิ่งต่างๆ ได้อย่างรวดเร็ว แตกฉานในศาสตร์หลายสาขา เช่น ดาราศาสตร์ ภูมิศาสตร์ เป็นต้น ส่วนสาเหตุการบวช เกิดจากการนำวิชาอาคมไปใช้ในทางที่ผิด ละเมิดสมณนางใน ถูกพระราชารับสั่งไล่ฆ่า จนเพื่อนเสียชีวิตไป 3 คน ส่วนท่านรอดชีวิตเพราะยืนแอบอยู่ด้านหลังพระราชอาสน์ และตั้งจิตอธิษฐานออกบวชเพราะเห็นภัยในกามโลกีย์ ชีวิตหลังบวช ท่านได้ออกบวชที่เจดีย์กลางเขาแห่งหนึ่ง ศึกษาพระไตรปิฎกในนิกายสรวาสติวาทแตกฉานภายใน 3 เดือน (ในอินเดียเหนือ) ภายหลังได้ศึกษาพระสูตรฝ่ายมหายานกับภิกษุชราภาพรูปหนึ่ง แต่ไม่ปรากฏเนื้อหาที่ชัดเจนว่าศึกษาเรื่องอะไรในพระสูตรมหายาน ท่านเป็นนักไต่ถาม เดินทางท่องเที่ยวได้วาทะกับนักปรัชญาต่างๆ ขณะไปทั่วอินเดีย ภายหลังถูกกล่าวหาว่ามีใช้สัพพัญญูเพราะเป็นศิษย์ของพระพุทธเจ้า การเป็นศิษย์คือการถามสิ่งที่ยังไม่รู้ จึงได้สถาปนาตนเป็นอาจารย์เปลี่ยนจีวร เปลี่ยนวินัยใหม่ และให้ศิษย์ทำตามด้วย ลงสู่สนามฉัตร บันทีกตอนนี้มีเนื้อหาเกี่ยวข้องกับอิทธิฤทธิ์ปาฏิหาริย์ ระบุว่านาคได้นำท่านสู่สนามฉัตร เปิดคลังแก้วมณีและหนังสือต่างๆ ให้ท่านอ่าน ภายหลังกลับคืนสู่อินเดียได้เผยแผ่คำสอนมหายานไปทั่วอินเดีย ชื่อเรียก “นาคคารุณ” แม้ท่านให้กำเนิดท่านที่ต้นไม้อื่อ “อรุณ” และ “นาค” นำท่านไปพบความสำเร็จ จึงได้นามว่า “นาคคารุณ” นาคคารุณะในบันทึกเสวียนจิ่ง ค.ศ. 602-664 ความสามารถด้านการแพทย์ ท่านนาคคารุณะเชี่ยวชาญในการปรุงยาอายุวัฒนะ มีอายุยืนยาวร่วมกับพระเจ้าสาตวาหะ จนเป็นเหตุให้พระราชโอรสขึ้นครองราชย์ไม่ได้ นอกจากนี้ยังมีประวัติของนาคคารุณะในบันทึกปุตตัน (ค.ศ. 1290-1364) ที่เห็นไม่เหมือนกันว่า ชีวิตวัยเยาว์ บิดามารดาทำบุญพิธีขอบุตร ต่อมาได้รับคำทำนายว่าท่านมีชีวิตอยู่ได้เพียง 7 วัน 7 เดือน และ 7 ปี ตามลำดับ จนในที่สุดได้ออกบวชเป็นสามเณรที่วัดนาลันทา จึงรอดพ้นจากความตาย ส่วนชีวิตหลังบวชของท่านนาคคารุณะ ท่านได้ไปศึกษากับอาจารย์สรณะและอุปสมบทเป็นภิกษุชื่อศรีมาน มีท่านราหุลภัทรเป็นพระอุปัชฌาย์ ต่อมาใช้ชีวิตเสกทองคำเป็นคำภัตตาหารในช่วงทุกข์ยาก ถูกลงโทษโดยให้ไปบูรณปฏิสังขรณ์อาราม สร้างเจดีย์ ประเด็นมรณภาพ

ของท่านก็เกี่ยวข้องกับปัญหาการเมือง โดยพระราชโอรสได้รับคำแนะนำจากพระราชมารดาให้ไปขอประทาน ศีรษะนาคราช เพื่อบริจาคเป็นทานมุ่งสำเร็จในพุทธผล ท่านได้ทำอัฐิวิบาตกรรมด้วยการใช้หญ้าคาเชือดคอ มอบศีรษะให้พระราชกุมาร เมื่อท่านมรณภาพ พระราชบิดาก็สิ้นพระชนม์ด้วย ส่วนที่มาของชื่อนาคราชนะ มี สองนัยคือ สร้างเจดีย์สำเร็จได้เพราะการช่วยเหลือของนาคร จึงได้ชื่อว่าอรชุน อีกประการหนึ่ง นาคะ หมายถึง การกำเนิดในโลกแห่งธรรม ไม่สุดโต่ง (ในสัสสตะและอุทเทหะ) ทำลายมิถุนาธิฐิได้ มีความสำเร็จในการ ปกครอง อารักขาและบริหารประเทศแห่งพระสัทธรรม จึงได้ชื่อว่า “นาคราช” ประเด็นมรณภาพ อันนี้มา จากปัญหาการเมืองเช่นเดียวกับบันทึกเสวียนจั้ง แต่มีต่างกันที่พระโอรสนามว่าศกติมานเป็นผู้ใช้หญ้าคาลงมือ สังหาร ผู้วิจารณ์เห็นว่าในประเด็นต่างๆ เหล่านี้ผู้เขียนควรที่จะค้นคว้าและนำมาเขียนเพิ่มเติมเอาไว้ด้วย เพราะ มีความสำคัญพอๆ กับหลักทางสายกลางของท่าน เพราะหากประวัติของท่านนาคราชนะยังคลุมเครือ การที่ ผู้เขียนใช้ชื่อหนังสือว่า นาคราชนะ กับคำสอนว่าด้วยทางสายกลาง ก็ย่อมไม่สมบูรณ์ตามไปด้วย แม้ในส่วน ของ หลักธรรมสำคัญต่างๆ จะได้รับการอธิบายอย่างละเอียดแล้วก็ตาม

สรุป

หนังสือ “นาคราชนะ กับคำสอนว่าด้วยทางสายกลาง” เล่มนี้ สุมาลี มหณรงค์ชัย นำเสนอเนื้อหาโดย การเปรียบเทียบประเด็นปัญหาทางปรัชญากับทัศนะสุดโต่งทั้งสองสาย แบ่งเนื้อหาเป็น 2 ส่วนคือ ภาคที่ 1 สภาพแวดล้อมและหลักคำสอนในยุคก่อนกำเนิดสำนักมหายมิกะ และภาคที่ 2 หลักคำสอนสำคัญของพระ นาคราชนะ แบ่งเป็น 5 ประเด็นคือ (1) วิชาวิธี (2) การอิงอาศัยกันมีอยู่กับความว่าง (3) ความจริงสองระดับ กับความว่าง (4) ความจริงสองระดับกับทางสายกลาง และ (5) อิทธิพลคำสอนของพระนาคราชนะ โดยมี จุดมุ่งหมายเพื่อให้ผู้อ่านเข้าใจแนวคิดของพุทธศาสนาชัดเจนขึ้น หนังสือเล่มนี้ จึงมีคุณค่าต่อการศึกษาระดับ ปัญหาทางพุทธปรัชญาสำหรับนิสิตนักศึกษาและผู้สนใจในพุทธปรัชญาและปรัชญามหายมิกะของท่านนาคราช นะ เพราะเนื้อหาในหนังสือให้ทั้งแง่คิด มุมมอง และสาระที่เป็นประโยชน์ต่อการนำไปขบคิดและวิเคราะห์ ทั้งนี้ผู้วิจารณ์ได้แสดงความคิดเห็นต่อประเด็นเนื้อหาในหนังสือเล่มนี้ 3 ประเด็นคือ 1) ความเป็นมาของสำนัก มหายมิกะ 2) ปัญหาที่เกิดกับคำสอนของสำนักต่างๆ และ 3) ประวัติของท่านนาคราชนะ เพราะผู้วิจารณ์เห็น ว่า ในประเด็นต่างๆ นี้ควรจะได้มีการขยายความ และเพิ่มเติมเนื้อหาให้มีความน่าเชื่อถือมากขึ้นโดยเฉพาะ ประวัติของท่านนาคราชนะที่ต้องอ้างอิงจากหลักฐานทางประวัติศาสตร์และทัศนะของนักวิชาการทางพุทธ ศาสนา

ผู้วิจารณ์เห็นด้วยกับผู้เขียนที่กล่าวว่า การจะอธิบายหลักการของพระนาคราชนะไม่ใช่เรื่องง่าย เพราะ จะต้องระมัดระวังเรื่องแก่นสารภาวะที่ท่านปฏิเสธเป็นอย่างมาก โดยชี้ให้เห็นว่าทัศนะของบุคคลและกลุ่มชน ในระดับโลกียะทั้งหมดล้วนสนับสนุนแก่นสาร (สภาวะ) บางอย่างที่สามารถจัดลงในจตุษโกฏีข้อใดข้อหนึ่งได้ ทั้งสิ้น ทำให้ไม่มีทัศนะใดเป็นที่ยอมรับหรือเรียกได้ว่าถูกต้อง การตีความหลักการของพระนาคราชนะก่อให้เกิด

กระแสต่างๆ ที่เป็นทั้งความขัดแย้งและปัญญาญาณในเวลาเดียวกัน ความสั้นและห้วนของข้อเขียนในอดีตอาจโต้แย้งได้ง่าย หลายคนมองว่าเราไม่สามารถศึกษาคำสอนของพระนาคราชได้โดยไม่ใส่ใจความเห็นส่วนตัว ซึ่งนั่นก็ถูกในด้านหนึ่ง แต่ความน่าสนใจในงานของท่าน อยู่ตรงที่เราไม่สามารถยึดถือแบบทศรุษของเราเองในท้ายที่สุด ตรงนี้ถือเป็นหัวใจของความว่างและหลักการสายกลาง หลักที่ถ้าใครหยั่งถึงแล้วความโน้มเอียงไปในทิศทางต่างๆ จะสิ้นสุดลง อคติทางความคิดและเหตุผลจะถูกปล่อยวาง อีกทั้งการแสวงหาทางสายใหม่ก็จะยุติลงด้วยหนังสือ “นาคราช กับคำสอนว่าด้วยทางสายกลาง บทสรุปของหลักการแห่งความเป็นผู้รู้ ผู้ตื่น และเบิกบานอย่างแท้จริง” เล่มนี้ จึงมีความเหมาะสมสำหรับคณาจารย์ นิสิตนักศึกษาด้านปรัชญาที่ควรอ่าน หนังสือเล่มนี้ ที่สำคัญคือ หนังสือเล่มนี้ได้แสดงให้เห็นหลักตรรกวิทยาที่ปรากฏในเรื่องวิชาวิธี ที่เป็นประโยชน์ต่อการเรียนรู้มุมมองเชิงปรัชญา อันจะทำให้ นิสิตนักศึกษาเข้าใจหลักคิดและประเด็นปัญหาทางปรัชญา เพื่อต่อยอดความสนใจนั้นไปสู่การวิเคราะห์วิจารณ์ปัญหาเฉพาะเรื่องได้มากยิ่งขึ้นนอกจากนี้ หากนิสิตนักศึกษาและผู้สนใจทั่วไปประสงค์จะเข้าใจประเด็นปัญหาแต่ละส่วนให้ลึกซึ้งยิ่งขึ้น ควรทำความเข้าใจหลักการของสำนักมหายิมิกะโดยสามารถศึกษาเพิ่มเติมได้จาก มูลมัธยมกการิกาซึ่งเป็นคัมภีร์ที่สำคัญที่สุดของสำนักมหายิมิกะซึ่งเค้าโครงเนื้อหาของคัมภีร์มูลมัธยมกการิกาในภาพรวมทั้งหมด 27 บท ดาวิด เจ. กะลุปะทานะ (David J. Kalupahana) ได้รวบรวมเอาไว้อย่างละเอียด รวมถึงสำนักภายในพระพุทธศาสนา เช่น สรวาสติวาทะ สำนักเสถตันตริกะ สำนักโลโกตรภาวะและสำนักในปรัชญาอินเดีย เช่น สางขะ และ สำนักนยาเย และสำนักปรัชญาอินเดียร่วมสมัยอื่นๆ ก็สามารถศึกษาเพิ่มเติมได้จากหนังสือปวงปรัชญาอินเดียของ พันดอกบัว สำหรับการทำความเข้าใจหลักธรรมของพุทธศาสนมหายาน ควรอ่านงานของ เสถียร โพธิ์นันทะ เรื่อง “พุทธปรัชญามหายาน” “กำเนิดและพัฒนาการของปรัชญามหายาน” พระศรีคัมภีร์ญาณ เรื่อง “พุทธปรัชญา” เพื่อเปิดมุมมองของการศึกษาและทำความเข้าใจประเด็นปัญหาเชิงปรัชญาให้มากขึ้น อันจะนำไปสู่ความเจริญทางสติปัญญา และเป็นประโยชน์ต่อทั้งตนเอง และสังคมประเทศชาติต่อไป

เอกสารอ้างอิง

สุมาลี มหณรงค์ชัย. (2548). *พระนาคราชกับคำสอนว่าด้วยทางสายกลาง*. กรุงเทพมหานคร: ศยาม.